

УДК 342.9

В. В. Хейлик*здобувач кафедри адміністративного та кримінального права
Дніпровського національного університету імені О. Гончара*

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЗАПОБІГАННЯ ПОРУШЕННЯМ ПРАВИЛ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ АБО ЕКСПЛУАТАЦІЇ ТРАНСПОРТУ ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Актуальність теми. Процес становлення нового знання про те чи інше правове явище, являє собою певну систему знань, завдяки отримання, накопичення, аналізу, узагальнення й осмислення фактів, що мають наукове значення. В цьому процесі важливе значення набуває застосування методологічного інструментарію дослідження проблеми яку ми вивчаємо. Тому важливим на нашу думку, є саме вироблення методологічного інструментарію запобігання порушень правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту підрозділами Національної поліції України.

Більше того, саме методологічний інструментарій сприяє на науковій основі здійснювати комплексне та системне дослідження, а також потужно впливає на конструктивне розв'язання наступних задач: аналіз стану наукових досліджень проблем дослідження запобігання порушень правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами; дослідження поняття та змісту запобігання порушень правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами; надання кримінологічної характеристики запобігання порушень правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами; формування і розроблення комплексу заходів (загальносоціальних, спеціально-кримінологічних та індивідуально-профілактичних) запобігання порушень правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту підрозділами Національної поліції України.

Таким чином, вирішення наведених вище задач, вимагає від дослідника послідовного формування з даної проблематики цілісної прикладної методології, яка сьогодні потребує свого осучаснення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичною базою написання статті стали наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених, які активно розробляли у власних працях передусім методологію юридичної науки, зокрема: С.С. Алексєєва, В.К. Бабаєва, Ю.М. Антоняна, А.Я. Баскакова, І.Г. Богатирьова, Б. Ю. Бурбело, С. В. Гізімчука, А. П. Головіна, Т. О. Гуржія, О. М. Джужі, О. В. Дудника, А. П. Закалюка, В.В. Копейчикова, М.С. Кельмана, Д.А. Керімова, Я. В. Матвійчука, В. А. Мисливого, М.І. Пано-

ва, А. В. Піддубної, К. О. Полтави, М.М. Тарасова, Н.В. Туленкова, П.М. Рабіновича, В. І. Осадчого, В.М. Сиріх, С. І. Саєнко, А. О. Собакарь, М. Л. Шелухіна та ін.

Безумовно, теоретичні напрацювання методологічного інструментарію дослідження цих та інших вчених, збагатили юридичну науку, водночас вони не вичерпують вивчення методологічних проблем дослідження, в тому числі, і запобігання порушень правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту підрозділами Національної поліції України.

Метою статті є визначення методологічного інструментарію в процесі дослідження запобігання порушень правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту підрозділами Національної поліції України.

Виклад основного матеріалу. Процес становлення нового знання про те чи інше правове явище, являє собою певну систему знань, завдяки отримання, накопичення, аналізу, узагальнення й осмислення фактів, що мають наукове значення. В цьому процесі важливе значення набуває застосування методологічного інструментарію дослідження проблеми яку ми вивчаємо. Проблема вивчення запобігання порушень правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту підрозділами Національної поліції України вважається однією із найважливіших актуальних тем кримінологічної науки і розглядається нами, як прикладна методологія.

Тому важливим на нашу думку, є саме вироблення методологічного інструментарію запобігання порушень правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту підрозділами Національної поліції України. Більше того, саме методологічний інструментарій сприяє на науковій основі здійснювати комплексне та системне дослідження, а також потужно впливає на конструктивне розв'язання наступних задач:

- аналіз стану наукових досліджень проблем дослідження запобігання порушень правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами;

- дослідження поняття та змісту запобігання порушень правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами;

- надання кримінологічної характеристики запобігання порушень правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами;

- формування і розроблення комплексу заходів (загальносоціальних, спеціально-кримінологічних та індивідуально-профілактичних) запобігання порушень правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту підрозділами Національної поліції України.

Таким чином, вирішення наведених вище задач, вимагає від дослідника послідовного формування з даної проблематики цілісної методології, яка сьогодні потребує свого осучаснення. Враховуючи той факт, що серед вітчизняних і зарубіжних науковців не має однозначної відповіді на питання: чому особа, яка сідає за кермо автомобіля може порушувати правила безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту; через які справжні причини окремі особи свідомо вчиняють порушення правил безпеки дорожнього руху; чи розуміє особа сідаючи за кермо автомобіля в нетверезому стані, що такі дії можуть привести до тяжких наслідків.

Важко збагнути також, чому поліція не реагує на вчинення порушень правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту так званими «мажорами», а якщо й реагує то вибірково. У пошуку відповідей на ці та інші питання нам не обійтись без поглибленого дослідження причин та умов вчинення окремими особами правила безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту та застосування методологічного інструментарію.

Щодо методології, власне нашого дослідження під нею варто розуміти: систему категорій діалектичного та історичного матеріалізму, яка дозволяє досліджувати і застосовувати на практиці пізнані закономірності, сутність, зміст кримінально-правової заборони вчиняти порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами.

Це пов'язано з тим, що утвердження методологічного плюралізму в сучасній українській кримінологічній науці формувалось шляхом панування марксистсько-ленінської методології протягом десятиліть, що і обумовило статичне трактування права. Саме тому, в більшості сучасних досліджень науковці обґрунтовують свій методологічний інструментарій з попереднього переосмислення успадкованого філософського світогляду на явища і процеси які вивчаються і потребують певного наукового пошуку.

А відтак, пізнавальні проблеми запобігання порушень правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами набувають особливої гостроти, оскільки об'єктивно виникає потреба й у визначенні його методологічного інструментарію.

Методологія на думку вітчизняного вченого М.С. Кельман складний соціокультурний феномен, у якому яскраво відображається специфіка пізнавального дискурсу сучасності. Властиво вона виходить за межі наукового пізнання, мислєдїяльнїсно обїймаючи увесь соціокультурний світ у його мультипроблемності, багатопредметності, конкретно-історичному часопису. А це означає, як зауважує вчений, що її цікавить те, як чи у який спосіб діють люди, з одного боку, за законами соціальності, з іншого – за законами культури або змісту [1, с. 32].

Саме тому, проводячи дослідження запобігання порушень правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами ми не могли обійти його без окреслення відповідних методологічних засад щодо напрямів здобуття необхідної інформації, її творчої переробки й закріплення значущих фактів. Справедливим у зв'язку з цим можна визнати твердження М. І. Панова про те, що цінність й унікальність кожної дослідницької роботи у кримінальній сфері залежить від правильного вибору конкретних методів наукових досліджень, з'ясування їх сутності та значення [2, с. 25].

Виходячи з цього, провідною тезою даної статті є той постулат, що запобігання порушень правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами – це той напрям який вимагає пошуку нових підходів або оновлення вже апробованих заходів запобігання підрозділами Національної поліції України порушень правил безпеки дорожнього руху.

Варто також звернути увагу, що питанням методології запобігання правопорушенням придїлялась увага багатьох як зарубїжних так і вітчизняних вчених, при цьому їх праці постійно збагачують юридичну науку в цілому. Однак, вітчизняних праць щодо методологічного інструментарію запобігання порушень правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами не так багато. Хоча розгляд методологічних питань в даній сфері вважається актуальним.

Щодо поняття методу порушень правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами, то воно є узагальненим і містить у собі: 1) методологію – основоположні принципи кримінологічної науки; 2) методику – сукупність конкретних методів (інструментарій дослідження), що застосовуються при вивченні конкретних проблем, що стосуються порушень правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами; 3) методи – конкретні прийоми та способи дослідження даної проблеми.

Зокрема, зарубіжний вчений М.М. Тарасов вважає, що метод – це спосіб отримання результату, обраний дослідником шлях пізнання, конкретні прийоми операції дії і впливу [3, с. 19]. Натомість термін «методологія» за визначенням вітчизняного вченого В.В. Шаблістого розуміється як теорія людської діяльності – це діяльність пізнання, мислення або, якщо говорити точніше, вся діяльність людства, включаючи сюди не лише власне пізнання, але й виробництво. Звідси виходить, що методологія – теорія людської діяльності [4, с. 6].

У цілому ж, методологія науковцями поділяється на дві частини: загальна методологія та методологія галузевих наук, в тому числі й правова методологія, яка розробляється переважно філософією права. Схожі міркування з цього питання можна зустріти й в науковців кримінально-правового напрямку. Так, зарубіжний вчений Ю. В. Голік наголошує на тому, що методологія є інтегральним поняттям, яке об'єднує низку компонентів, зокрема, світогляд, діалектичні категорії, загально- та приватно-наукові методи. На його переконання, методологія – це система координат, а метод – вектор пошуку і дії [5, с. 8].

Поряд з тим, вітчизняні вчені Г. В. Гребеньков та Є. С. Назимко зазначають, що у науковій літературі відсутній єдиний підхід до визначення змісту поняття «методологія» і, наводячи існуючі точки зору стосовно її змістовного навантаження та визначень з позицій наукознавства, філософії, теорії держави та права, припускають, що методологія – це вчення про метод наукового пізнання і практичного перетворення дійсності, а метод, система методів – це сукупність засобів і прийомів дослідження. При цьому, найважливішим завданням методології вони вбачають вивчення закономірностей розвитку засобів і прийомів дослідження, їх взаємного впливу, диференціації та субординації [6, с. 23].

На іншій позиції стоїть зарубіжний вчений Д.А. Керимов, який вважає, що «методологія» – це вчення про структуру, логічну організацію, методи, засоби і форми діяльності дослідника в процесі пізнання ним досліджуваних явищ. Більш того, вчений поєднуючи пізнавальні можливості всіх наук, доводить, що методологія примножує і збагачує дослідницький потенціал кожної з них. При цьому єдність діалектики, гносеології і логіки як методологічного ядра в пізнавальному процесі, таким чином, виступає як засіб суб'єктивного осмислення об'єктивного розвитку, який, оволодівши масами, перетворюється завдяки громадській практиці на «другу об'єктивність». Важливим, у зв'язку з цим, є такий його висновок: методологія будь-якого наукового дослідження, не повинна обмежуватися лише пошуком методів наукового пізнання. Її основу має становити низка взаємопов'язаних компонентів, перелік яких залишається відкритим [7, с. 44, 85, 97].

Таким чином, узагальнюючи наукові підходи щодо формування методологічного інструментарію запобігання порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами приходимо до висновку, що під методологічним інструментарієм слід розуміти сукупність наукових підходів, способів, процедур та методів, що застосовуються підрозділами Національної поліції України з метою виведення висновків і розроблення пропозицій стосовно запобігання порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту, особами, які керують транспортними засобами.

Виходячи з цього та враховуючи специфіку дослідження запобігання порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами, у предметі методології цього дослідження визначено, насамперед, зміст діяльності підрозділів Національної поліції України, як основного суб'єкта запобігання порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту, що дало можливість отримати наступні його результати:

а) доведено необхідність удосконалення національного законодавства щодо запобігання порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту;

б) встановлено вплив підрозділів Національної поліції України на запобігання порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту шляхом проведення місячника безпеки дорожнього руху, вне запних якісних перевірок учасників дорожнього руху та пішоходів, що значно підвищується правопорядок на шляхах і дорогах експлуатації транспорту;

в) обґрунтовано необхідність проведення підрозділами Національної поліції України більш активної роз'яснювальної роботи серед учасників дорожнього руху, пешеходів щодо наслідків порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту.

Таким чином, методологія дослідження запобігання порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами є ученням про світогляд і систему наукових підходів, принципів, методів, прийомів і способів пізнання й об'єктивної оцінки ідеології функціонування підрозділів Національної поліції України й інших соціальних інституцій щодо досягнення мети запобігання порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту. При цьому варто зазначити, що методологія дослідження запобігання порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту у своєму арсеналі містить різнопланові за змістом і формою методи.

Як зазначає у зв'язку з цим О. Ф. Скакун, у сучасній юридичній науці найбільш функціональним

як в абстрактному, так і науковому значенні є таке визначення поняття «метод»: по-перше, як системи конкретних способів та принципів досягнення мети дослідження; та, по-друге, як системи інструментів (засобів) дослідження. У свою чергу, як зауважує вчена способи являють собою систему прийомів, що допомагають досягти певних результатів (дедукція та індукція, аналіз та синтез, узагальнення тощо). Водночас, принципи (історизму, сходження від абстрактного до конкретного, єдності логічного та історичного, конкретного та абстрактного тощо), які зазвичай формуються на рівні методів чи методологічних підходів (філософських і загальнонаукових, але не окремо наукових), завдяки своєму імперативному характеру мають забезпечувати концептуальність дослідження [8, с. 6–7].

Важливе значення для вибраної методології дослідження у зв'язку з цим мають також методи пізнання, що виступають засобами розкриття, розгортання та систематизації змісту предмета дослідження. На жаль, вивчення наукової і монографічної літератури показало, що вчені у власних дослідженнях не відтворюють власної методології, а піддають її аналізу, що в кінцевому результаті, усе зводиться до традиційного переліку загальнонаукових методів пізнання, оскільки вони є універсальними та й застосовуються в будь-якому пізнавальному процесі.

Зазначені методичні підходи у повній мірі стосуються й сфери порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту, враховуючи, що існуюча система запобігання підрозділами Національної поліції України є недосконалою та потребує суттєвого вдосконалення і підвищення ефективності.

При цьому теоретична розробка цих питань має бути покладена сьогодні на кримінологічну науку, а правильно обрані методи дослідження мають стати запорукою отримання наукового обґрунтованих висновків і результатів при запобіганні підрозділами Національної поліції України порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту.

Зазначені обставини роблять питання методології для запобігання порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту підрозділами Національної поліції України надзвичайно важливими. Більш того, у багатьох дисертаціях зазначаються в основному схожі методи дослідження. До речі, зарубіжні вчені М. С. Рибак та Ю. І. Кравченко вважають пріоритетним при дослідженні даних правопорушень використання соціологічного, статистичного, історико-порівняльного, порівняльно-правового та системного методів [9, с. 72].

Зазначені методи, які застосовувалися в ході досліджень були впроваджені й у з'ясуванні змісту сфери діяльності підрозділів Національної

поліції України щодо запобігання порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту. Поряд з цим, як показало наше дослідження саме системний підхід до вивчення запобігання порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту як цілісного явища показав необхідність включення в дослідження взаємопов'язаних підсистем та її окремих елементів.

У той самий час, як показують результати спеціальних наукових розробок, й у ході дослідження правових явищ і процесів не можна ігнорувати суто системним підхід до вивчення запобігання порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту. Як слушно зауважив з цього приводу у власному дослідженні О. О. Житний, основне завдання кримінально-правових досліджень, предметом яких є зарубіжне кримінальне законодавство, кримінальне право іноземних держав – порівняти різні національні кримінально-правові системи та виявити позитивний або негативний досвід з метою запозичення першого або запобігання другому [10, с. 11].

Водночас, варто звернути увагу при дослідженні запобігання порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту підрозділами Національної поліції України на необхідність враховувати та використовувати позитивний досвід цієї діяльності у всіх зарубіжних державах. Хоча, ми маємо пам'ятати, що при застосуванні порівняльно-правового методу у дослідженні запобігання порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту не слід ставити за мету цілковита імплементація зарубіжного досвіду, оскільки подібні запозичення можливі лише з урахуванням специфіки діяльності підрозділів Національної поліції України.

Поряд з цим, слід зазначити, що застосування даного методу та отримання у зв'язку з цим відповідних результатів, було б неможливим без використання й інших методів дослідження, зокрема, історико-правового, під яким В. М. Сирих, який розуміє спосіб вивчення закономірностей функціонування і розвитку досліджуваного шляхом відтворення його історії, генезису у всьому різноманітті фактів, подій, що змінюють один одного в хронологічно послідовній формі і є вираженням внутрішнього закономірного ходу історії [11, с. 74].

Варто також зазначити, що у системі методів дослідження запобігання порушень правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту певне місце та роль відіграють й інші методи. Так, застосування прогностичного методу дозволило оцінити ефективність діяльності підрозділів Національної поліції України, а також передбачити ймовірні наслідки змін до адміністративного та кримінального законодавства в частині визна-

чення покарань, учасників дорожнього руху та пішоходів за вчинення порушень правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту.

У свою чергу, метод аналізу дав змогу визначити сучасний стан порушень правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту; а статистичний метод використано при вивченні емпіричних даних і статистичного матеріалу з метою отримання математичного підґрунтя опрацювання результатів опитування і анкетування.

У той самий час, метод наукової абстракції дав можливість сформулювати обґрунтовані заходи запобігання порушень правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту а соціологічні методи (анкетування, інтерв'ювання, опитування тощо) було застосовано для вивчення думок працівників Національної поліції з відповідних проблемних питань, що стали предметом даного дослідження, та з'ясування соціальної результативності діяльності підрозділів Національної поліції, як основного суб'єкта запобігання порушень правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту.

Висновки. Таким чином, підводячи підсумки по даному питанню цього дослідження, варто зазначити, що прикладна методологія – це самоорганізована система наукового знання, яка вивчає питання порушень правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту та, фактично, через правильне використання підрозділами Національної поліції України методологічного аналізу, дозволяє їм розробити комплекс науково обґрунтованих заходів запобігання порушень правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту.

Література

1. Кульман М.С. Юридична наука: проблеми методології. Тернопіль: ТзОВ «Терно-граф», 2011. 492 с.
2. Панов М. І. Вибрані наукові праці з проблем правознавства. Київ: Ін Юре, 2010. 812 с.
3. Тарасов Н. Н. Методологические проблемы юридической науки. Екатеринбург: Изд-во Гуманитар, унта, 2001. С. 17–25.
4. Шаблистий В. В. Безпековий вимір кримінального права України: людиноцентристське дослідження: монографія. Дніпропетровськ: ДДУВС, Ліра ЛТД, 2015. 420 с.
5. Философия уголовного права / сост. ред. и вступ. статья докт. юрид. наук, проф. Ю. В. Голика. СПб.: Изд-во Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2004. 334 с.
6. Гребеньков Г. В., Назимко Є. С. Методологія кримінально-правових досліджень: наук.-практ. посіб. Донецьк: «Цифрова типографія», 2012. 134 с.
7. Керимов Д. А. Методология права (предмет, функции, проблемы философии права): монография. 5-е изд. М.: Изд-во СГУ, 2011. 520 с

8. Скакун О. Ф. Теорія права і держави: підручник. 4-те вид., допов. і перероб. Київ: Алерта, 2013. 524 с.

9. Рыбак М. С., Кравченко Ю. И. Теория и методология построения системы уголовных наказаний. *Правовая политика и правовая жизнь*. 2008. № 4. С. 70–77.

10. Житний О. О. Кримінальне право України в міжнародному вимірі (порівняльно-правовий аналіз): монографія. Харків: Одисей, 2013. 376 с.

11. Сырых В. М. Метод правовой науки: (основные элементы, структура): монография. М.: Юрид. лит., 1980. 322 с

Анотація

Хейлик В. В. Методологічні засади запобігання порушенням правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту підрозділами Національної поліції України. – Стаття.

У статті розкрити наукові підходи до методологічних засади запобігання порушень правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами. Сформульовано поняття методологічного інструментарію такого запобігання. Визнано головним суб'єктом запобігання порушень правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту підрозділи Національної поліції України.

Ключові слова: методологічні засади, запобігання, порушення, правила безпеки дорожнього руху, експлуатація транспорту, особа, транспортний засіб, поліція.

Аннотация

Хейлик В. В. Методологические основы предотвращения нарушений правил безопасности дорожного движения или эксплуатации транспорта подразделениями Национальной полиции Украины. – Статья.

В статье раскрыты научные подходы методологическим основам предупреждения нарушений правил безопасности дорожного движения или эксплуатации транспорту лицами, которые управляют транспортными средствами. Сформулировано понятия методологического инструментария такого предупреждения. Определено основным субъектом предупреждения нарушений правил безопасности дорожного движения или эксплуатации транспорту подразделения Национальной полиции Украины.

Ключевые слова: методологические основы, предупреждение, нарушения, правил безопасности дорожного движения, эксплуатация транспорту, лица, транспортные средства, полиция.

Summary

Heylyk V. V. Methodological bases of prevention of infringement of rules of traffic safety or operation of transport by divisions of National Police of Ukraine. – Article.

The article reveals the scientific approaches to the methodological principles of preventing violations of traffic safety rules or operation of transport by persons driving vehicles. The concept of methodological tools for such prevention is formulated. Recognized as the main subject of prevention of violations of traffic safety rules or operation of transport units of the National Police of Ukraine.

Key words: methodological principles, prevention, violations, traffic safety rules, transport operation, person, vehicle, police.